

FELSEFE DÜNYASI

2005/2 Sayı: 42

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 12 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

AŞK'IN (SEVGİNİN) GÜCÜ*

H. Ömer ÖZDEN**

Yaşadığımız evren, özel olarak da insan, sevgiye hem çok şey borçludur, hem de sevgiye muhtaçtır. Sevgi, doğumdan ölüme kadar tüm hayatımıza damgasını vurmuş kapsamlı bir sözcüktür. Yaşantımızda kapladığı alanın genişliğinden dolayı da en eğitimlisinden, en eğitimsiz olanına kadar herkes aşktan veya sevgiden bir şeyler anlar ve konuşur.

Anlam bakımından hayli zengin (çok anlamlı) sözcüklerden olan aşk, barındırdığı bu anlam zenginliğinden dolayı, İlkçağ'dan itibaren çeşitli filozof ve mütefekkirler tarafından değişik yorumlara tabi tutulmuş, felsefenin neredeyse bütün problem alanlarında değerlendirilmiş, kimilerince insanın olmazsa olmaz değerlerinden, vazgeçilmez erdemlerinden biri kabul edilirken, kimilerince de kaçılması, sakınılması gereken bir tutku veya iyileştirilmesi gereken bir hastalık olarak kabul edilmiştir.¹

Üzerinde çok konuşulmasına ve farklı değerlendirmeler yapılabilen bir olgu olmasına karşılık aşk; renk, ses, sevinç, üzüntü, zaman, mekân ve tek tek bireyler gibi tanımlanamayanlar arasında yer alır.² Onun tanımlanamamasının nedeni, öncelikle bir duygu olduğu, ikinci olarak da tecrübeyle anlaşılabilirdiği içindir. Mademki aşk tanımlanamaz, o halde aşk hakkında konuşulamaz mı? Esasen "duygulanım olarak aşk, bir yaşam sorudur; duyuların, estetiğin ve şiirin alanındadır, kavramlarla işi olmaz."³ Çünkü aşk, nefret, acı gibi duygular, yaşanarak anlaşılabilen olgular olduğu için, subjektif niteliklidirler ve genel-geçer tanımlarının yapılması söz konusu olamaz. Bununla birlikte bu türden duygular -tecrübe alanında olgu niteliği kazandıkları ve tecrübeler de tanımlanamadığı için- tanımlanamasalar da benzetme veya betimleme yoluyla anlatılabilir, anlamlandırılabilirler. Benzetme, betimleme ve anlamlandırma yoluyla, aşk da dâhil olmak üzere

* Bu metin, 08.11.2003 tarihinde Türk Ocakları Erzurum Şubesi'nde, 17.12.2003 tarihinde Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesi'nde ve 09. 04. 2004 tarihinde Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sunulan "Sevgi Felsefesi" isimli konferansın makaleleştirilmiş halidir.

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

¹ Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2003, s. 119-120.

² Abdülkuddüs Bingöl, *Klasik Mantık'ın Tanım Teorisi (Aristoteles, İbni Sînâ ve Port-Royal Mantıkçıları İle Sınırlandırılmış Olarak)*, MEB. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 67; İbrahim Emiroğlu, *Ana Hatırlarıyla Klasik Mantık*, Asa Kitabevi, Bursa, 1999, s. 101; Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1986, s. 42;

³ Eric Blondel, *Aşk*, Çeviren: Esra Özdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11.

tanımlanamazlar hakkında konuşulabilir. Ama bu konuşmalar, pek de kolay olmaz. Çünkü kü genel olarak tanımlanamayanlar, aynı zamanda soyut kavramlardır. Bu zorluğuna rağmen aşk, felsefenin ilgilendiği konulardan biridir. Zaten felsefenin gerçekleştirmek istediği birçok şeyden biri de zorlukları aşma çabası değil midir?

Betimleme yoluyla aşk, çoğunlukla duyguların, arzuların, bir istencin, tutkulu bir biçimde bir nesneye veya bir varlığa, önüne geçilemez bir bağlılıkla yönelmesi; yaşamın ve bütün varlığın bir adanmışlık tarzında ortaya çıktığı davranışlara karşılık gelen duygulanım olarak ifade edilebilir.⁴ Bu bir tanımlama değil, bir anlamlandırma. Aşk'ın sözlükteki anlamının sarmaşık olduğu bilinmektedir. Aşkı tadan kimsenin, bu duyguyla adeta sarmaşık gibi kuşatıldığı belirtilerek aşk'ın, şiddetli ve aşırı bir sevgi olduğuna işaret edilmekte ve aşk "bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması"⁵ şeklinde anlamlandırılmaktadır. Yine aşk'ın sarmaşık anlamından yola çıkılarak, "bahçeye düşen sarmaşık tohumu nasıl bütün bahçeyi sarıp sarmalar, hatta dışarı taşarsa; gönle düşen aşk tohumu da bütün bedeni sarıp sarmalar, oradan etrafa yayılır. Nice fidanlar, selviler, çınarlar, bir sarmaşık tarafından sarılınca gitgide sarmaşık dalları arasında görünmez oluyorsa, aşk sarmaşığı da insan fidanını öyle kaplayıp görünmez eyler, yok eder. Sarmaşığın özelliği, sarıldığı ağacı içten içe kurutması, bitirmesi, sonunu hazırlamasıdır. Nitekim aşk da insanı sarınca onu içten içe eritip yok eder"⁶ şeklinde betimlemeler ve benzetmeler de yapılmaktadır. Daha birçok aşk betimlemesine rastlamak mümkündür. Bunların yanında romantik, platonik, erotik aşk; dost, yurt, evlat-ana-baba, doğa, sanat aşkı; daha felsefi düşünüldüğünde bilgelik, hakikat, erdem, iyi, güzel, Tanrı aşkı vs. gibi aşk şekillerine de rastlamak mümkündür.

Aşk üzerine düşünce üreten bir çok filozof bulunduğu gibi, şiiirlerinin ana düşüncesi olarak aşk'ı seçen, eserlerindeki düşünce boyutu, duygunun önüne geçen, şiiirlerinde fevkalade bir metafizik, epistemolojik, etik ve estetik derinlik bulunan Yunus Emre (1240?-1320?), Mevlânâ (1207-1273) gibi şair düşünürler de bulunmaktadır.

Yunus Emre, aşk'ın tanımlanamaz olduğunu,

"Aşka tanışık sığmaz, değme can göğe ağmaz"⁷

gibi dizelerle anlatmaya çalışmaktadır.

Büyük Türk mutasavvıfı ve düşünürü Mevlânâ da Mesnevî'sinde "aşkı şerh etmek ve anlatmak için ne söylersem söyleyeyim... asıl aşka gelince o sözlerden mahcup olurum. Dilin tefsiri (anlatışı) gerçi pek aydınlatıcıdır, fakat dile düşmeyen (söze gelmeyen) aşk daha aydındır. Çünkü kalem, yazmada koşup durmaktadır, ama aşk bahsine gelince; çat-

⁴ Bkz: Güçlü-Uzun S- Uzun E- Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, s. 120; Blondel, a.g.e., s. 12.

⁵ Süleyman Uludağ, "Aşk" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 11.

⁶ İskender Pala, *Kitâb-ı Aşk*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26-27.

⁷ *Yunus Emre Divanı*, Hazırlayan: Faruk Kadri Timurtaş, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1986, s.21, 31/3. (Bu eser için buradan itibaren -Yunus Emre, Divan- isimlendirmesi yapılacaktır.)

lar, âciz kalır. Akıl, aşkı anlatmada yetersiz kaldı. Aşkı, âşıklığı yine aşk şerh etti.”⁸ dizeleriyle aşk’ın yaşanarak anlaşılabilirliğini belirtirken, “Aşk, fazilette, ilimde, defterde, kağıtlarda değildir... Aşk’ın dalı ezelde, kökü ebeddedir ve bu ağacın dayandığı ne arş, ne toprak vardır, hatta ne gövdesi!”⁹ gibi gazellerinde de aşk’ın tanımlanamazlığına işaret etmektedir.

Türk dünyasının yetiştirmiş olduğu en büyük filozoflardan biri olan İbni Sinâ (980-1037) da aynı kanaattedir.¹⁰ Aşk, tanımlanamayan bir sözcüktür ama her şeyin özü, mahiyeti ve hatta İbni Sinâ’ya göre hüviyeti durumundadır.¹¹

Evrende sevginin dokunmadığı hiçbir şey adeta yok gibidir. Hatta sevginin dokunmadığı şey, varlık bile kazanamaz. Bu bakımdan büyük şairimiz Fuzulî,

“Aşk imiş her ne var âlemde,
İlim bir kâl u kâl imiş ancak”¹²

diyerek aşktan başka her şeyin bir dedikodudan ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Benzer ifadeleri Şeyh Galib’in (1757-1799) *Hüsn ü Aşk*’ında da buluyoruz. O, sözün en güzelinin, aşk hakkında konuşmak olduğunu, “aşktan başka hiçbir şeyin de bu değerli sözün yerini tutamayacağı” anlamındaki,

“Hiç aşktan özge şey revâ mı
Sarfetmeye gevher-i kelâmı”¹³

dizelerinde dile getirmekte ve sözün de sevgiyle söylenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yunus Emre’nin de

“Bu yir ü gök ü arş ü ferş aşk dadı ile kayımdur
Bünyâdı aşkdur âşika her bir arada eli var”¹⁴

“Evvel yir gök yoğunken varıdı aşk bünyâdı
Aşk kadimdür ezeli, aşk getürdi ne varım”¹⁵

dizeleriyle varlığın gerçek sebebi ve var olanlara dinamizm kazandıran bir güç olarak kabul ettiği aşk, varlığın oluşunda da ilk hareket noktasıdır. Aşk, varlığın özü olduğuna göre; her şeye hareket kazandıran veya durduran, inandıran, sevindiren, cefa çekti- ren, doğurtan hep odur, yani her şey aşk’ın eseridir. Her şeye anlam kazandıran, aşk’tır.

Evrende sevginin olmadığı hiçbir yer ve hiçbir zaman dilimi bulunmamaktadır. İlk- çağ’ın plüralist filozofu Empedokles (MÖ 492-432), oluşun gerçek sebebinin sevgi ol-

⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, Çeviren: Veled İzbudak, MEB. Devlet Kitapları, 6. Baskı, İstanbul, 1973, c. I, s. 9-10.

⁹ Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara, 2002, s. 167.

¹⁰ İbni Sinâ, *Risâle fi Mâhiyeti'l-Aşk*, Neşreden: Ahmed Ateş, İstanbul, 1953, s. 8.

¹¹ İbni Sinâ, a.g.e., s. 8.

¹² Fuzulî, *Külliyât-ı Divân-ı Fuzulî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1308, Kıt’alar kısmı, s. 214.

¹³ Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, Hazırlayanlar: Orhan Okay-Hüseyin Ayan, Dergah Yayınları, İstanbul, 1975, s. 44.

¹⁴ Yunus Emre, *Divan*, s. 19, 27/3.

¹⁵ Yunus Emre, a.g.e., s. 143, 202/8.

duğunu, sevginin dört ana unsuru belli oranlarda bir araya getirerek oluşu hazırladığını, bozuluşun ise sevginin zıddı olan nefretten kaynaklandığını ve bozuluşun, dağılmaktan ibaret olduğunu belirtmektedir. Buna göre sevgi, bir araya getiren, birleştiren ilkedir ve nefretle aralarında sürekli bir çatışma bulunmaktadır. Sevgi galip geldiğinde varlıklar meydana gelmekte, nefret üstün olduğunda ise birlik bozulmaktadır.¹⁶ Yine İlkçağ'ın ünlü düşünürü Platon'a (MÖ 427-347) göre de kaostan sonraki en ilk varlık, sevgidir. Bunu politeist anlayış içerisinde izah etmeye çalışan Platon'un meşhur teolog Hesiodos'tan naklettiğine göre ilkin kaos varmış, sonra toprak ana, sonra da Eros yani Sevgi Tanrısı var olmuş. Platon, bir anadan ve bir babadan olmayan tek ve eşsiz tanrının Eros olduğunu belirtmektedir. Yine Platon, Parmenides'ten (MÖ VI. yy. son yarısı - V. yy. ilk yarısı) de "ana tanrının ilk düşüncesi sevgi oldu" cümlesini aktarmaktadır.¹⁷ Platon'a göre hiçbir şey insanı sevgi kadar güzel yaşatmaz; bunun nedeni de Platon'a göre Sevgi Tanrısı'nın sevenlere üfllediği güç, yani sevgidir.¹⁸ Platon'un dediklerine bakılırsa çok tanrılı sistemde bir sevgi tanrısı var. Platon ileriki yıllarında üstün bir tanrıdan söz ettiğine göre bu üstün veya tek tanrının bir de sevgi yönü olduğu açığa çıkıyor. Gerek Batı düşünürleri, gerekse Doğu düşünürleri, aşk'ın ontolojik yönünü ele alırken, genel olarak Tanrısal aşkı ön plana çıkarmışlardır.

Demek ki varlık kazandırmada, bunu teolojik terimle ifade edecek olursak yaratmada da sevgiye önemli bir pay düşüyor. O halde sevgi, varlık kazandıran bir etkidir. Nitekim Yunan düşünürü Platon ile büyük Türk düşünürleri Farabî (870-950), İbni Sinâ ve Yunus Emre'ye göre de Tanrı'nın yaratma eylemini harekete geçiren, aşk'tır. Daha doğrusu Tanrı, aşk'ın bizzat kendisidir. Farabî ve İbni Sina gibi düşünürlerimiz Tanrı'nın hem aşk (sevgi), hem âşık (seven), hem de ma'sûk (sevilen) olduğunu kabul etmektedirler.¹⁹ Bunların açıklaması nasıl yapılabilir? Tanrı, öz bakımından aşk'tır, aşk'ın bizzat kendisidir. Ancak aşk'ın bir öznesi olduğu gibi, bir de yüklemine bulunması gereklidir. Bu duruma göre Tanrı, öz bakımından sevginin kendisi olan, sevgi eylemini kendi özünde gerçekleştiren, dolayısıyla kendini seven (âşık), hem de bu eyleme konu olan, dolayısıyla da kendisi tarafından sevilendir (ma'sûk). Oysa sözü edilen sevgi veya aşk, varlığın kendisine duyduğu sevgi değil, başkasına duyulan sevgidir. Öyleyse sevginin konusu ve yüklemi, başkası olmalıdır. Başkası olmadan sevginin açığa çıkması söz konusu olamaz. Bu açıdan Tanrı, kendi varlığındaki sevgiyi, başkasına yüklemek istemiş ve

¹⁶ Bkz. Walter Kranz, *Antik Felsefe-Metinler ve Açıklamalar*, Çeviren: Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 109-111; Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe (Fragmanlar-Doksograflar)*, Çeviren: Oğuz Özügöl, Kocabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994, c. I, s. 171.

¹⁷ Eflatun, *Söhlen*, Çeviren: Azra Erhat, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1972, 178a-b.

¹⁸ Eflatun, a.g.e., 178d, 179a.

¹⁹ Farabî, *Kitâbu Ârâ-i Ehli'l-Medineti'l-Fâdila*, Nşr: Albert Nasrî Nader, 6. Baskı, Beyrut, 1991, s. 54; Farabî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, Çeviren: Nafiz Danışman, MEB. Yayınları, İstanbul, 1990, s. 28; İbni Sinâ, *en-Necât*, Kahire, 1938, s. 245; H. Ömer Özden, *İbn-i Sinâ-Descartes/Metafizik Bir Karşılaştırma*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s. 144.

ya başkasıyla paylaşmak istemiş ve aşka konu, yüklem ve özne olacak başka varlıklar meydana getirmiştir. Bu var etmede asıl etken de sevgidir. Çünkü başkasının meydana gelmesi, sevgi olmadan gerçekleşemez. Tanrı, aşk'ın kendisi olduğu için varlık kazandırdığı bütün varlıklara bu öz'den, yani sevgiden katmıştır. Sevgi, başkasıyla paylaşmak olduğu için, sevgi ile irade birleşmiş ve sevgi varlığa dönüşmüştür. Yunus bunu,

"Asılda âşık u ma'sûka birdür

*Bu birden gerçi kim yüzbin göründi"*²⁰

mısralarıyla anlatmaktadır. Sevgi ve onun getirdiği özen olmazsa rasgele bir varlık meydana gelir. Oysa "Tanrı güzeldir, güzeli sever." Mademki Tanrı güzeli sever, öyleyse varlık kazandırdığı nesnelere de güzeldir. Diğer taraftan, var olanlar da Tanrı'nın kendilerine verdiği sevgiyle Tanrı'yı severler. Bu bakımdan Tanrı, hem kendi özü dikkate alındığında kendisi tarafından sevilendir; hem de varlıklar tarafından sevilendir. Evren de Tanrı'nın sevgisinin bir açılımından başka bir şey değildir. Çünkü varlık birdir. Yani sevenle sevilen arasında bir ayrılık, bir fark yoktur.

Bu anlatım, pananteizm (vahdet-i vücûd), yani varlığın birliği öğretisinin ifadesidir. Buna göre de nesnelere, Tanrı'nın varlığının bir açılımından başka bir şey değildir. Fransız düşünür Malebranche'dan (1632-1715)²¹ önce mutasavvıf Muhyiddin İbni Arabî (1165-1240) "varlıkta ancak Allah vardır. Ondan başkası ise hayali varlıktır", "varlıkta ancak Bir vardır: Suyun rengi kabının rengidir"²² gibi ifadeleriyle ve Yunus Emre,

"Allah benim didüğüne virmiş virür aşk varlığın

*Kimde ki var bir zerre aşk Çalab varlığı andadır"*²³

tarzındaki şiirleriyle, bu felsefeyi benimseyen düşünürler olarak görünmektedirler.

Bu açılımın en önemli varlığı da insandır. Bu noktaya ulaştığımızda, sevginin ikinci bir boyutuyla karşılaşırız. İlki, Tanrı ve başkası arasındaki sevginin en önemli sonucu olan insanın meydana gelmesiydi. İkincisi de insan ve başkası arasındaki sevgidir. İnsan ve başkası arasındaki sevginin de çeşitli türleri bulunmaktadır. Bunun ilk basamağı da insanın, kendi cinsinden olan varlıklara duyduğu sevgidir ki bunun da ilk adımında insanın kendi benine duyduğu sevgi bulunmaktadır. İnsanın kendisini sevmesi, doğal bir duygudur. Her insan kendi varlığını ve benliğini sever, sevmelidir de. Ancak bu duygu, kontrollü olmalı ve ben'in yanında başkasına da yer olmalıdır. Eğer insanın kendi benine duyduğu sevgi, kontrol altına alınamazsa, insanın kendisini parantez içerisine veya çizgileri kendisinden ibaret olan ve kendisinden başkasına yer olmayan bir çember içine

²⁰ Yunus Emre, *Divan*, s. 231, 325/8.

²¹ Bkz: Malebranche, *Metafizik ve Din Üzerinde Görüşmeler*, Çeviren: Bedia Akarsu, MEB. Yayınları, Ankara, 1997, Birinci ve İkinci Görüşmeler, s. 41-96; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1980, s. 290-292.

²² Nihat Keklik, *Muhyiddin İbn'ül-Arabî / el-Fütûhât el-Mekkiyye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 405.

²³ Yunus Emre, *Divan*, s. 48, 71/5.

alması durumu ortaya çıkar ki bunun felsefî literatürdeki karşılığı egoizm, yani bencilliktir. Egoistlik, kendisinden başkasını sevmemek veya sevememek, kendisinden başkasını düşünmemek, başka ifadeyle ben parantezi veya çemberinin dışına çıkamamak, dolayısıyla da etrafında kendisinden başka varlıkların bulunduğu da farkına varamamaktır. Böyle bir tutumu benimsemek, ben merkezli bir dünya oluşturmak demek olup, tüm varlıkların kendisi için var olduklarını kabul etmek demektir. Oysa sevgi, başkasına duyulan olumlu bir duygudur. Sevgi, parantezi açıp, ben çemberinin dışına çıkmak, ben'i aşip, başkasına ulaşmaktır. Sevgi olumsuzluğun değil, olumlulukların kaynağıdır; bu olumluluğa da ancak başkasına sevgi besleyerek ulaşılabilir.

Sevgide asıl olan, insanın, kendisi için hissettiği olumlu ve güzel duyguları başkası için de hissetmesidir. Öyleyse sevginin asıl amacı, insanlar arasında iyilik ve güzellikleri önce ortaya çıkarmak, sonra da bunları birer yaşam biçimi haline getirmektir. Öyleyse sevgi, bencillikten kurtulmaktır, diğerkâmlıktır, fedakârlıktır. Bu özveri, basit olan duygulardan başlayıp giderek daha karmaşık ve üst değerlere doğru yükselen özgeci bir anlayışa ulaşmaktır. Sevgide esas olan derlemek, toplamak, bir araya getirmek, ayrılıklardan uzaklaşmak, birbirine yönelmek, birlik ve beraberlik oluşturmaktır. Bunun karşıtı, nefret ve kindir. Ayrılığı körükler, birlik ve beraberliği yok eder, dağıtıcı ve yıkıcıdır.

İnsanın başkasına duyduğu sevginin çeşitli şekilleri bulunduğunu belirtmiştim. Bunlar arasında belki de ilk sırayı cinsel veya tinsel aşk veya erotik aşk olarak nitelediğimiz, karşı iki cinsin birbirine duyduğu sevgi almaktadır. Bu tür aşk'ta asıl olan sevenlerin kavuşmaları, bu sevgiyi evlilikle taçlandırmalarıdır. Ahlakî olan da budur. Toplumun ayakta kalmasında ve güçlü bir toplumsal yapı oluşturmada evlilik ve aile kurumu çok önemlidir. Evliliğin sevgiye dayalı olması, eşlerin birbirini çok sevmesi ve birbirleri için özveride bulunmaları bir birlik oluşturmakta ve aileyi, dolayısıyla da toplumumuzu güçlü hale getirmektedir. Sevgiye dayalı evlilikler, hem bu birliğin oluşturulmasına, hem de hedeflenen iyiliklerin ortaklığına dayanır. Sevgiyle birbirine bağlanmış olanlar arasında neşe, sevinç, keder, zenginlik, yoksulluk, evlat, ana-baba her şey ortaktır. Buradan itibaren eşlerin birbirini sevmesi, sadece kendisi için iyi ve yararlı olanı istemek değil, eşi ve varsa çocukları için de istemektir. Bu konuda Hegel'den (1770-1831) "aşk, birleşme bilincini..., ötekiyle oluşturduğum ve ötekinin de benimle oluşturduğu birliği belirtir. Aşkta bağımsız, özerk bir kişilik olmayı istemem, öyle olsam kendimi tamamlanmamış, eksik hissederdim" tarzında ifade ettiği düşünceler aktarılmaktadır. Buna göre eşlerden biri tek başına iyi bir şeye sahip olmak isteyemez. İsteddiği iyi şeyi hem kendisi, hem de eşi için istemelidir. Var olan her şeyi paylaşmayı, o iyiye eşini de ortak etmeyi istemelidir. Eş demek, paylaşan demektir, mutluluk için, ortak zenginlik için payına düşeni veren, onu paylaşan kişidir.²⁴ İşte bu ortaklığı kavrayan ve yaşayan iki sevgili arasında başkalık kalmaz ve adeta tek varlık haline gelirler. İki farklı beden olmaktan çıkıp, adeta aynı

²⁴ Blondel, *Aşk*, s. 23.

şeyleri düşünen, aynı duyguları paylaşan, aynı şeyleri isteyen tek bir ruh ve beden haline gelebilirler. Belki bu durum, ideal bir sevgi olarak düşünülebilir. Ama zaten felsefi açıdan sevgiden beklenen de budur.

Her ne kadar ütopyalarda aile bağlarının, devlete karşı sorumlulukları azaltacağı belirtilerek aile kurumuna karşı tepki duyuluyorsa da bu tavır, ütopya ile gidememiştir. Batı felsefesinin önemli simalarından biri olan Bertrand Russell (1872-1970), "toplumsal gruplar içinde, en güçlü ve içgüdüsel olarak en zorunlusu, geçmişte olduğu gibi bugün de ailedir"²⁵ ifadesiyle evliliğin ve aile kurumunun gerekliliğini ifade etmektedir. Bu kurumun devamlılığının sağlanmasında, eşler arasında aşk ve sevginin bulunması, önemli ilkelere aittir.

Söz bu noktaya geldiğinde akla şu sorunun gelmesi beklenir: Birbirini seven iki insanın mutlaka fikir birliği içinde olması gerekli midir? Elbette iki insanın mutlaka aynı şeyleri düşünüp hissetmesini beklemek yanlış olur. Zaten ayrılık ideal olandır. Öyleyse farklı düşünce ve duyguların olması normaldir. Ancak birlikteliğin devamı için, sevginin bir saygı ve hoşgörü ortamı hazırlaması gereklidir. Saygı ve hoşgörü, fikir ayrılıklarına tahammül etmeyi öğretir. Birbirlerini seven insanlar, birbirlerinin fikirlerine de saygı gösterince birlikte yaşama ortamı kendiliğinden gelişir.

Sevgi, saygı ve hoşgörüye dayanan evlilikler topluma dinamizm kazandıran aile kurumunu oluştururken, bütün toplumlar için bir tehlike oluşturan evlilik dışı birliktelikler, topluma zarar veren oluşumlardır. Bu zararlara B. Russell da "aile kurumu yerine daha değişik bir yapısı olan yeni bir şey getirilecek olsa, belki de bu yeni kurum, peşinden bir çok korkunç kötülükleri de sürükleyecektir"²⁶ ifadesiyle işaret etmekte ve ailenin ahlaki açıdan önemini de vurgulamaktadır. Aile dışı birliktelikler, Türk toplum yapısını da derinden zedeleyen, tamiri güç yaralar açan yanlışlıklardır. Türk toplumunun temel dayanağı olan aile kurumunu korumak, sevginin yozlaşmasını önlemek açısından da önemlidir. Çünkü evlilikle sonuçlanmayan birliktelikler, kısa zamanda yıpranarak, bu duygunun saygınlığını yitirmesine de neden olabilir.

Yine Türk aile hayatının en önemli varlığı, bu sevginin meyvesi olan çocuktur. Çünkü sevgi doğurgandır. Ebeveynin çocuklarına, çocukların da ebeveynine olan sevgisi, karşılıksızlık duygusuna dayanır. Yani birbirlerine ihtiyaç duydukları için değil, insan olmanın gereği olduğu için, anne-baba-çocuk üçgeninin açılımı sevgidir. Russell da aile kavramının çağrıştırdığı en önemli olgunun, çocuk olduğu kanaatinde. Aile, çocuksuz olduğu sürece, kendine özgü, bireysel bir yapıya sahiptir. Ama çocuk olduktan sonra toplumsal bir boyut kazanır. Bu sevginin oluşmasında, ihtiyaç duygusuna hiç yer yoktur demek de yanlış olur; çünkü çocukların küçükken anne-babaya duydukları ilgi, onlara duy-

²⁵ Bertrand Russell, *Authority and The Individual*, George Allen and Unwin Ltd., Second Impression, London, 1955, s. 14.

²⁶ Bertrand Russell, *İnsanlığın Geleceği*, Çeviren: İlhami Kaya, Divan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s. 118.

duğu ihtiyaca dayalıdır. Ancak giderek kendine yeter hale gelen çocuğun ailesine duyduğu sevgiyi, olsa olsa sevgi ihtiyacıyla açıklayabiliriz. Buna göre sevgi de yadsınamayacak olan ihtiyaçlardandır.²⁷ Hatta Russell'a göre çocuk, aile içindeki sevginin paylaşılmasını da sağlayarak bencillik duygusunu önlemektedir. "Günümüzde aile, ortaya çıkardığı duygular bakımından da önemlidir. Hem erkek hem de kadın, çocukları varsa, yaşamlarını ona göre ayarlarlar ve çocuklar bazı durumlarda kadın ve erkeğin bencil davranmalarını engellerler."²⁸

Sevgi, saygı ve hoşgörünün bitmesi, yine toplum hayatımızda onarılması güç yararlardan biri olan boşanmayı gündeme getirmekte ve bundan hem aile kurumu, hem de özellikle çocuklar darbe almaktadır. Maalesef günümüzde evlilikler kadar boşanmalar ve o kadar olmasa da kurumsal olmayan birliktelikler ve yine kurumsal olmayan ayrılmalar cereyan etmektedir. Bunun sonucu olarak da toplumumuzda mutsuz insanların sayısı artmaktadır. Bu insanlar, mutluluğu farklı yerlerde aramaya kalkışınca da madde bağımlılığı da dâhil pek çok yasal olmayan durumla karşı karşıya kalınmakta, özellikle çocuklarımız, yasa dışı yollara sürüklenmektedir. Bunu önlemenin yollarından biri evliliğin saygınlığını korumaktır.

Toplumun en küçük modeli olan ailedeki sevgi, saygı, hoşgörü anlayışını, toplumun tamamına uygulayabiliriz. Birkaç insandan oluşan aile içinde bile fikir ayrılıkları olabildiğine göre, birçok insanın bir araya gelmesinden oluşan büyük ölçekli toplumlarda bu farklılıkların daha fazla olacağı açıktır. Toplumlardaki karşılıklı ilişkiler, belli kurallar çerçevesinde işlemektedir. Bazen bu kurallara rağmen anlaşmazlıklar görülebilir. Bu türden anlaşmazlıkları, memnuniyetsizlikleri ve toplumda görülen her türlü problemi çözüme kavuşturacak ve ortadan kaldıracak olan en etkili formül, insanların birbirlerini sevip saymalarını, birbirlerine saygı göstermelerini sağlamak olsa gerektir. Sevgi ve saygı, kuralların işlerliğine katkıda bulunur. Sevgiyi bir yaşam felsefesi haline getirenler, birbirini anlar, birbirlerine destek olur, birbirlerini aldatmaya çalışmazlar. Bu duygular, sağlıklı bir toplumsal yapının dinamiklerindedir.

Temelinde sevginin bulunduğu, herkesin birbiri için yaşadığı ve birbirine güvenip dayandığı toplum, ideal bir toplumdur. Türk toplum hayatında bunun örneklerine sıkça rastlanır. Köylerde uygulanan imece sistemi, böyle bir toplum yapısının en güzel örneklerinden olsa gerektir. Birbirlerine sevgiyle bakan, yardımlaşan, dostça el uzatan, ayıplarını kapatan, hatalarını görmezden gelen, başkalarına faydalı olmaya çalışan toplumlarda, varsa bile sıkıntılar er-geç çözüme kavuşur. Bunun aksi olan durumlarda ise huzur, yerini kargaşaya, güvensizliğe ve nefrete bırakır; sevgi ortadan kalkar.

²⁷ Russell'ın çocuk konusundaki görüşleri için bkz: Osman Elmalı, *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005, s. 125 vd.

²⁸ Bertrand Russell, *Marriage and Morals*, Unwin Boks Ltd., Eleventh Impression, London, 1951, s. 145.

"Eğer aşkı seversen cân olasın
Kamu derdüne dermân olasın"²⁹

diyen Yunus, Türk toplum hayatının dayandığı ahlakî ilkelerin; yardımseverlik, iyilikseverlik, fedakarlık, başkasının derdiyle dertdaş olmak, başkasının menfaati ve yararı için kendi çıkarını terk etmek gibi özgeci bir ahlak anlayışını ifade ettiğini bizlere göstermektedir. Sevgi temelinden yükselen bu tür bir özgeci ahlakın yansımaları olarak tarihimizdeki ahilik teşkilatını ve vakıf kurumunu örnek olarak gösterebiliriz.

Toplum içinde iyi işlerde birbirine destek olan, yardım eden insanlar, birbirlerine toplumsal bağlarla olduğu gibi duygusal bağlarla da bağlıdırlar. Bu duygusal bağın en önemlisinin, ben ve öteki arasında cereyan eden sevgi olduğunu belirtmiş ve bunun sosyal hayattaki yansımalarından olan ve kavuşmayla (*vuslat*) sonuçlanan çeşidi olan evlilikten söz etmiştik. Ancak tensel aşkla başlayan her sevgi, mutlaka vuslatla sonuçlanmayabilir. Birbirini çok seven iki insan, bazen asla kavuşamayabilir. Kimi eserlerde iki sevgilinin birbirine kavuşamaması tarzındaki aşkların anlatıldığı ve "literatüre '*Platonik (Eflatunî) Aşk*' adıyla geçen bu anlayış, geçici güzelliklere değil, güzellik idee'sine, salt güzelliğe duyulan aşk'ın ifadesidir."³⁰ Kaynağını Platon'un *Şölen (Symposion)* ve *Phaidros* adlı eserlerindeki anlatımdan alan bu anlayışa göre sevme olgusu, üç aşamalı bir düzen doğrultusunda iki insan arasında başlayıp 'idealar dünyası'nda sona eren bir serüven olarak anlatılır. Bu maceranın ilk aşamasını, bir insanın başka bir insana duyduğu sevgi oluşturur. Genel olarak bu sevgi, bir kızın erkeğin güzelliğine veya erkeğin bir kızın güzelliğine sevdalanması olarak görünür. Bu, tutkulu bir aşktır ve âşık, sevgilisinin zarar görmesinden korkar. İkinci aşamada bu tek kişiye duyulan aşk, yerini bütün insanlardaki güzelliği görme şekline dönüşür ve tek kişideki güzellik, tüm insanlıkta hatta tabiatda da görülmeye başlanır. Üçüncü aşamada ise insanlığa duyulan bu sevgi, yerini formların sevgisine bırakır; ruhun, bir zamanlar bilip de kaynaktan uzaklaştığı için unuttuğu gerçek varlığa ve gerçek sevgiye ulaşılır. Çünkü Platon'a göre gerçek güzellik ve aşk, güzel ideasının bulunduğu idealar dünyasındadır.³¹ O halde Platon'a göre "sevgi ya da aşk, Güzellik Ideasına yükseliş süreci olarak tanımlandığında sevgi-aşk ve güzellik arasında doğrudan bir bağlantının bulunduğu açıkça görülür."³² Nitekim Platon, aşka konu olan bu güzelliğin, aşk'ın yüceliğine uygun olarak gelip geçici değil, doğumsuz, ölümsüz olduğunu, bütün güzelliklerin ondan pay aldığını, görelî değil, mutlak bir güzellik olduğunu ve sevginin yüce sırlarına erdiğini ifade etmektedir.³³

²⁹ Yunus Emre; *Divan*, s. 150, 212/1.

³⁰ Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Ötügen Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996, s. 61.

³¹ Platon, *Şölen*, 210b-d, 211a-c; *Phaidros*, 250d ve devamı. Genel olarak Platonik aşk veya Platoncu aşk teriminin, XV. Yüzyılda Platon'un bütün eserlerini Latince'ye çeviren İtalyan Marsilio Ficino (1433-1499) tarafından ilk kez dile getirildiği kabul edilir. Bkz: Güçlü-Uzun S.-Uzun E.-Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1142.

³² Emel Koç, "Platon Ve Yunus Emre Düşüncesinde Sevgi Ve Aşk", *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayını, Ankara, 200/2. Sayı: 32, s. 41.

³³ Platon, *Şölen*, 211a-b.

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Platon, aşkı *Phaidros* isimli diyalogunda önce insana özgü bir duygu olarak incelemekte ve aşk'ın, insanı halden hale sokabilecek bir güçte olduğuna, sevenin sevdiği için her şeyi yapabileceğine, aşk'ın çok ilerlemiş durumlarda ruhsal bozukluklara yol açabileceğine hatta zarar verebilecek durumlara ulaşabileceğine dikkat çektikten sonra³⁴ yine aynı diyalogda bu kez aşk'ın Tanrısal boyutunu öne çıkarmakta ve "aşk bir Tanrı veya Tanrılık bir şey ise –ki bundan şüphem yok- kötü bir şey olamaz"³⁵ diyerek aşk'ın yüce bir duygu olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Platon'un, *Symposium* (*Şölen*) isimli diyalogunda, aşk'ın ontolojik boyutunu ele alıp onun tanrısal yönüne vurguda bulunduğunu belirtmiştik. Yine belirttiğimiz gibi Platon'un, *felsefi aşk*'ı öne çıkaran bu ifadeleri, kendisinden sonra, estetik boyutu ağır basan *Platonik aşk*'ın ortaya çıkışında etkili olmuştur.

Platon'daki bu aşk aşamaları, İskender Pala'nın yorumunda aşk'ın türleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Aşk beşeridir;... Gözden girer, gönülde yaşar... Aşk platoniktir; sohbetle başlar, zahmet getirir. Zihinden girer, gönülde yaşar... Aşk ilâhîdir; imanla başlar, vahdete götürür. Gönülde doğar, gönülde yaşar."³⁶

Aristoteles'in (MÖ 384-322) de ahlak anlayışında aşkı, ifrat derecesindeki tutku olarak göstermesi³⁷ ve mutluluğu, aşırılıklardan kaçarak ölçülü olmada, ölçülü olmayı da orta olanı bulmakta görmesi³⁸, bunun da ancak akla uygun yaşamakla elde edileceğini belirterek "akla uygun yaşamak, tutkuya göre yaşamaktan"³⁹ daha iyi olduğunu belirtmesi, Platon ve Aristoteles'ten ciddi oranda etkilenmiş olan İslam filozofları ve mutasavvıflarının da aşka temkinli yaklaşımları sonucunu doğurmuş, iki insan arasında yaşanan aşka "*mecazi aşk*", Tanrı'ya ulaştırılan aşk'a da "*gerçek aşk*" adını vermişler, cinsel aşkla başlayan tüm aşk hikayelerine edebi, felsefi, epik (destansı) bir görünüm kazandırmışlar, Yusuf ile Züleyha, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı gibi aşk hikayeleri yazmışlardır. Bu tür aşkların ve aynı zamanda *Platonik aşk*'ın da en güzel örneğini teşkil eden Leyla ile Mecnun hikâyesi ve bu hikâyeyi ölümsüzleştiren şairimiz de hiç şüphesiz bütün ömrünü aşk ve ıstırap anlatarak geçirmiş olan Fuzulî'dir (?-1556).⁴⁰ Bu tarz hikayelerin tamamında birbirlerine aşık olan kız ve erkek, çeşitli engellemelerle ıstırap çekmekte, sonra bu kişisel aşk önce onlara ıstırap çektirenlerin bile sevilmesine ve ardından da Tanrı aşkı'na dönmektedir. Bunu kendi hayatına uygulayan Fuzulî,

³⁴ Eflatun, *Phaidros*, Çeviren: Hamdi Akverdi, MEB. yayınları, İstanbul, 1997, 231c ve devamı, 242e.

³⁵ Eflatun, *Phaidros*, 242e.

³⁶ Pala, *Kitâb-ı Aşk*, s. 17.

³⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çeviren: Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, IX. 1171a 10.

³⁸ Aristoteles, a.g.e., II. 1104a 20-25.

³⁹ Aristoteles, a.g.e., IX. 1169a 5.

⁴⁰ Fuzulî'nin *Platonik aşk*'ı anlattığı Leyla ile Mecnun isimli eserinin konumuza uygun analizleri için bkz: İskender Pala, "Âh Mine'l-Aşk" (Aşkın Öz Yurdu ve Has Bahçesinde Bir Temaşa), *Cogito, Aşk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, 8. Baskı, Sayı:4, s. 88.

*"Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı sâdik benem Mecnun'un ancak adı var"*⁴¹

demekte ve gerek kendi aşkı'nın, gerekse Mecnun'un aşkı'nın gerçek aşka yönelik olduğunu ve kendi varlıklarının Tanrı'nın varlığında eriyip yok olduğunu bir gazelinin şu beyitleriyle dile getirmektedir.

*"Vâdî-i vahdet hakikatte makâm-ı aşktır
Kim müşâhhas olmaz ol vâdîde sultandan gedâ"*⁴²

Bu tür aşk'ta da bir vuslat vardır; ama bu kavuşma, karşı iki cinsin kavuşması değil, varlığın kaynağı olan ve ondan başka gerçek varlık olduğu kabul edilmeyen Tanrı ile buluşmadır. Bunun en güzel örneği de Mevlanâ'nın "*şeb-i aruz*" diye nitelediği vuslat anlayışıdır. Böyle bir aşk'ta artık ben ve öteki ayrılığı ortadan kalkmakta ve Tanrı ile bir olunmaktadır.

İnsanda, egoizme götüren bir benlik duygusu bulunmakta ve bu da onu gerçeklikten uzaklaştırarak daha basit gayelere götürmektedir. Öyleyse öncelikle insanın, bu benlik duygusunu yenmesi, bunun için de insanın kendisini tanıması gerekir. İnsanın kendisini ve çevresini tanımasını sağlayacak olan da bilgi sahibi olmasıdır. Bilgi olmadan, tanıma olamaz. İşte bu noktada sevginin bir başka türüyle karşılaşırız. O da ben'in öteki yerine bilgiyi koyması, yani bilgiyi sevmesidir.

Bilginin insana kazandırdığı pek çok şey vardır. Bilginin yöntemli olarak kullanılması bilimi, bilim de tekniği doğurduğu için, bundan insanlık büyük ölçüde yararlanır. Nitekim bugün hayatımızı kolaylaştıran birçok buluş, bilginin metotlu kullanımından elde edilmiştir. Fakat bilginin insana kazandırdığı başka bir şey daha olmalıdır ki bu, çok daha önemlidir. O da insanın kendisini tanıması ve keşfetmesidir. Bu açıdan Sokrates, (MÖ 469-399) "*çindeki sese kulak vermek*"⁴³ ifadesini kullanırken, Yunus Emre,

*"İlim ilim bilmekdür, ilim kendin bilmekdür
Sen kendini bilmezsin, yâ nice okumakdur"*⁴⁴

diyerek bilginin ilk hedefinin insanın kendisini tanıması olduğunu göstermektedir. Bunun gerçekleşmemesi durumuna karşı da hayretini gizleyemeyerek, 'ya nice okumaktır' demektedir. Çünkü insanın kendisini bilmesiyle başlayan bilgi yolculuğu, insanı gerçeği bulmaya ve tanımaya götürecektir.

Bu, aynı zamanda insanın kendi kişiliğini bulması ve gerçekleştirmesidir. Kendi varlığını ve kişiliğini gerçekleştiren ve tanıyan insan, Sokrates'in içinde duyduğunu iddia ettiği sese kulak vererek hem kendi kişiliğini oluşturmuş, hem de "ben"den, "üstün

⁴¹ *Fuzûlî Divanı*, Hazırlayanlar: Kenan Akyüz, Süheyl Beker, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur, Akçağ Yayınları, 1975, 75. gazel, s. 167.

⁴² *Fuzûlî Divanı*, 1. gazel, s. 131.

⁴³ Eflatun, *Sokrates'in Savunması*, Çevirenler: Azra Erhat - Sabahattin Eyuboğlu, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1971, 31c-d.

⁴⁴ Yunus Emre, *Divan*, s. 51, 771l.

ben'e yani gerçek aşka doğru yükselmiş olur. Yunus'un

*"Gerçek âşık oldumsa gel aşk kitabından oku
Cân gözünü açtın ise hakikat bulasın Hakk'ı"*⁴⁵

dizeleri bunu anlatmaktadır. Hem kötülüklerden uzaklaşmak, hem de gerçek aşka ulaşmak için, bu benlik duygusundan uzaklaşmak veya onu iyilik yolunda eğitmek gereklidir.

Benliğini yenip kişiliğini bulan insan, Tanrısal ideyle birleşmiş olur. İşte bu noktada Sokrates'in iç dünyasındaki sesi duyması ve bunun Tanrısal bir ses olduğunu belirtmesi gibi Yunus da

*"Beni sorman bana bende değülven
Sûretüm boş yürür tondan içeri"*⁴⁶

diyerek içinde hissettiği Tanrısal varlığa ve Onun sevgisine işaret etmektedir.

Sevginin insandaki konağı, insanın özü olarak niteleyebileceğimiz "*gönül*"dür. Bu özü yakalayabilenler, gerçek anlamda insan sayılabilir. İnsan, gönlün önemini kavarsa, insanı insan yapan değerlerin *gönülden* geçtiğini bilirse, hem kendi insanlığını, hem de başkalarının aynı değerde olduğunu kavramış hale gelir. *Gönül* yapmak, Yunus'a göre her işin başlangıç noktasıdır. Onun felsefesinin anahtar kavramı olan aşk ile, sevgi ile açılan kapıdır *gönül*. Bu kapıdan girenler, gerçek anlamda insanlığı kavramışlardır.

*"Yunus Emre der hoca, gerekse var bin hacca
Hepisinden eyice bir gönüle girmekdür"*⁴⁷

diyen Yunus, insana ve bütün varlıklara saygı duymanın, gönlü hoş tutmanın, yapılan bir çok ibadetten daha büyük bir ibadet olduğunu, Tanrı'ya giden yolun yalnızca bilinen ibadetlerden ibaret olmayıp öncelikle *gönülden* geçtiğini belirtmektedir. Böylece Yunus Emre ibadet kavramının sınırlarını, darlıktan kurtarıp çok daha geniş bir hareket alanına taşımaktadır. Mutluluğu elde etmenin de *gönül* kazanmaktan geçtiğini

*"Uçmak uçmak didüğün, kulları yiltedüğün
Uçmağın sermayesi bir gönül utmak gerek"*⁴⁸

dizeleriyle anlatan Yunus Emre'ye göre, *gönül* kırmanın da tam aksine mutsuzluğa yol açacağını

*"Bir kez gönül yıkdunsa bu kılduğın namaz değül
Yetmişiki millet dahı elin yüzün yumaz değül"*⁴⁹

mısralarıyla dile getirmektedir.

Sadece belirli hareketlerden ibaret görülen, içi doldurulmamış, özden uzak olan ve günlük yaşamımızda izleri görülmeyen, insanı sevmeye yol açmayan ibadetlerin fayda-

45 Yunus Emre, *Divan*, s. 229, 323/1.

46 Yunus Emre, *Divan*, s. 222, 314/4.

47 Yunus Emre, *Divan*, s. 51, 77/5.

48 Yunus Emre, *Divan*, s. 79, 114/4.

49 Yunus Emre, *Divan*, s. 91, 131/1.

sı yoktur. Her türlü bedensel dinî ibadetini yerine getirip, günlük ibadetlerinin üstüne nafile dediğimiz ek ibadetler yapıp hatta bununla yetinmeyerek özel ibadet yolları deneyen, fakat başkalarına iyi davranmayan, insanları aldatan, kendi çıkarlarını başkalarının çıkarlarından üstün tutanlar, insanı ve varlığı sevmeyenler, ibadetin asıl anlamını anlamamış, insanlığı özümseyememişler demektir. Çünkü insan gönlü yapmakla ibadet yapmak doğru orantılı, insan gönlü kırmakla ibadet yapmak ters orantılıdır.

"Bin kez hacca vardımisa bin kez gaza kıldımisa

*Bir kez gönül sıdunısa (kırdınisa) gerekse var yollar dokı."*⁵⁰

"Düriş (çalış), kazan yi yidiür, bir gönül ele getiür

*Yüz Ka'be'den yiğrekdiür, bir gönül ziyâreti."*⁵¹

Gönül neden bu kadar önemlidir? Çünkü gönül, adeta Tanrı'nın evidir, makamıdır; Onun anlaşılıp anlamlandırıldığı yerdir. Gönül aynı zamanda insanın da anlaşıldığı, insanın insan olmasının anlamlandırıldığı en hassas yerdir. Yunus bunu,

"Gönül Çalab'ın tahtı, gönüle Çalab baktı

*İki cihan bedbahtı kim gönül ykarısa"*⁵²

dizeleriyle ifade etmektedir. Gönle değer verenler, gönül yapanlar, gerçek anlamda insanlığı bilenlerdir; insanlığın anlamını kavramış olanlar ancak, gönle önem verirler. Gönlün ne olduğunu bilenler, iç huzurunu tesis edip mutluluğu yakalarken, gönül kıranlar mutsuz olurlar, kendileriyle barışık olmazlar.

Gönlün anlamını kavrayamayanlar, insanları birer eşya yerinde görebilirler. İnsanların her türlü duygularından ve değerlerinden kendi çıkarları lehine yararlanmaya kalkışabilirler. İnsanların en fazla saygı gösterdiği kurumlardan biri din olduğu gibi, istismara en açık olan da yine dindir. Dinî duygu ile gönül arasında güçlü bir bağ bulunması gerekir. Ancak kimileri, pragmatist bir yaklaşımla dinî duyguları kendi çıkarları uğruna kullanarak insanları aldatma yolunu seçmekte ve bundan kişisel faydalar elde etmektedirler. Bu tutum, gönlün anlamının kavranamamış olmasından kaynaklanabileceği gibi, dinin anlamının da anlaşılammış olmasından, daha doğrusu insanlığın anlamının kavranamamasından da kaynaklanmaktadır. Aslında bu tutumu aşmanın yolu da bilgiden ve eğitimden geçmektedir.

Şüphesiz sevginin yalnızca anlatmaya çalıştığımız türlerinin bulunduğunu söylemek, sevginin sınırlarını daraltmak olur. İnsan sevgisinin yanında çevre sevgisi ve saygısını da varlığın bütününe duyulan sevginin içerisinde görebiliriz. Ama bunların da anlamını bulduğu başka sevgiler de bulunmaktadır. Onlar olmadan, baştan beri anlattığımız sevgilerin hiç birinin yaşanamayacağı sevgilerdir bunlar. Bunlar, sevgilerin en güzeli olan vatan ve bayrak sevgisidir. Vatan sevgisi, uğruna canların feda edilebileceği en ulvî

⁵⁰ Yunus Emre, *Divan*, s. 201, 282/6.

⁵¹ Yunus Emre, *Divan*, s.207, 291/2.

⁵² Yunus Emre, *Divan*, s. 163; 233/5.

sevgilerdendir. İnsanın vatanı uğruna gözünü kırpmadan canını feda edebilmesi, sadece sevginin gücüyle açıklanabilir. Geçmişte ve günümüzde uğruna nice yüz binlerin, milyonların şehit olmaktan kaçınmadığı güzel ülkemizi, vatanımızın her köşesinde nazlı bir esintiyle dalgalanan bayrağımızı sevmek, sanıyorum millî bir ibadet olarak değerlendirilmelidir. Çünkü “vatan sevgisi, imandandır.” Vatanımızın, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumak, devam ettirmek ve onu gelecek nesillere daha mamur bir halde devretmek için bu sevginin daha fazla yaşanıp yaşatılması gerekmektedir. Vatan uğruna hiç çekinmeden can vermek, vatan sevgisinden ve sevginin gücünden başka ne ile açıklanabilir. Türk ulusunun birer ferdi olarak hepimizin, ulu önder Atatürk’ün (1881-1938) gösterdiği hedef olan “çağdaş uygarlık seviyesine yükselmek, hatta bu seviyeyi aşmak”⁵³ yolunda, yine Atatürk’ün belirttiği gibi çok çalışmaya ihtiyacımız bulunduğu gibi, Yunus Emre’nin

“Gelün tanışık idelüm, işin kolayın tatalum
Sevelüm sevillelüm, dünyeye kimesne kalma”⁵⁴
dizelerindeki sevgi felsefesine, Mevlânâ’ya nispet edilen,
“Gel gel gel, ne olursan ol yine gel!,
İster kâfir, ister putperest, ister Mecusi ol, gel
Bizim dergâhumuz
Ümitsizlik dergâhu değildir.
Yüzbin kere tövbeni bozmuş olsan da
Gene gel...”⁵⁵

ifadelerindeki hoşgörü anlayışına her zaman ihtiyacımız bulunmaktadır. Elbette her toplumda iyilerin yanında kötüler de olacaktır. Kötü olmadan iyi anlaşılmaz. Asıl olan, iyinin kötüye oranla daha fazla duruma getirilmesidir. Bunu sağlamada Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî (1208?-1271), Yunus Emre gibi gönül dostlarının önemli katkılarının olabileceği muhakkaktır. Onların sevgi felsefelerini tüm dünyaya tanıtarak, dünyamızı sevgiyle yaşanır hale getirmeliyiz. Unutmamalıyız ki nefret, ayırıcı ve yıkıcıdır; sevgi ise birleştirici, derleyici, toplayıcı ve kucaklaştıracıdır.

Abstract: Love's Power

Love is a phenomenon that cannot be defined but that can be lived. Even if it cannot be defined, a lot of things can gain meaning with it. It is possible to see love in each stage of its emergence. For instance, for Empedokles it is love that gathers together dispersed elements in the beginning of the universe. For Plato the first thought of God is love and what makes people live is this love that they get from God.

⁵³ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s. 212.

⁵⁴ Yunus Emre, *Divan*, s.56, 83/5.

⁵⁵ Ziya Elitez, *Mevlana'dan Altın Öğütler*, Kozmik Kitaplar, İstanbul, 2004, s. 36.

According to such Turkish philosophers as Farabi, İbni Sina and Yunus Emre love originates from God. Because God means love. He added love to every creature that he created. Every creature is the result of the love of God and this concept is the best among the created.

Human beings become happy if they are aware of love. Love is of many types. Love of child, parents, nation, and so on. There is also love for the opposite sex. Love is the principle that unites the opposites. It is the principle that provides unity and conformity in the society.

Another dimension of love is the philosophical love that is also called Platonic love. This type of love starts with the intimacy for the opposite sex, goes on to include the whole humanity and gains a direction towards absolute beauty. Therefore, love has both ontological and ethical and aesthetic dimensions. And love gives life to the entire universe.

Key Words: Love, God, human, universe, lover, Platonic love, knowing himself, marriage.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çeviren: Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Ötüken Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996.
- Bingöl, Abdülkuddüs, *Klasik Mantık'ın Tanım Teorisi (Aristoteles, İbni Sînâ ve Port-Royal Mantıkçıları İle Sınırlandırılmış Olarak)* MEB. Yayınları, İstanbul, 1993.
- Blondel, Eric, *Aşk*, Çeviren: Esra Özdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Capelle, Wilhelm, *Sokrates'ten Önce Felsefe (Fragmanlar-Doksografılar)*, Çeviren: Oğuz Özügül, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Çelebi, Asaf Halet, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, Hece Yayınları, Ankara, 2002.
- Elitez, Ziya, *Mevlana'dan Altın Öğütler*, Kozmik Kitaplar, İstanbul, 2004.
- Elmalı, Osman, Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- Emiroğlu, İbrahim, *Ana Hattarıyla Klasik Mantık*, Asa Kitabevi, Bursa, 1999.
- Eflatun, *Phaidros*, Çeviren: Hamdi Akverdi, MEB. yayınları, İstanbul.
- Eflatun, *Sokrates'in Savunması*, Çevirenler: Azra Erhat – Sabahattin Eyuboğlu, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1971.
- Eflatun, *Şölen*, Çeviren: Azra Erhat, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1972.
- Farabi, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, Çeviren: Nafiz Danışman, MEB. Yayınları, İstanbul, 1990.
- Farabi, *Kitâbu Ârâ-i Ehli'l-Medinetü'l-Fâzıla*, Nşr: Albert Nasrî Nader, 6. Baskı Beyrut, 1991.
- Fuzûlî Divanı*, Hazırlayanlar: Kenan Akyüz - Süheyl Beker Sedî Yüksel - Müjgan Cumber, Akçağ Yayınları, 1975.
- Fuzulî, *Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1308.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1980.
- Güçlü, Abdülbaki-Uzun, Erkan-Uzun, Serkan-Yolsal, Ümit Hüsrev, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2003.
- İbni Sînâ, *en-Necâr*, Kahire, 1938.
- İbni Sînâ, *Risâle fî Mâhiyeti'l-Aşk*, Neşreden: Ahmed Ateş, İstanbul, 1953.
- Keklik, Nihat, *Muhyiddîn İbn'ül-Arabî / el-Fütûhât el-Mekkiyye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999.
- Koç, Emel, "Platon ve Yunus Emre Düşüncesinde Sevgi Ve Aşk", *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği

Yayını, Ankara, 200/2, Sayı: 32, s. 41.

Kranz, Walter, *Antik Felsefe-Metinler ve Açıklamalar*, Çeviren: Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984.

Malebranche, *Metafizik ve Din Üzerinde Görüşmeler*, Çeviren: Bedia Akarsu, MEB. Yayınları, Ankara, 1997.

Mevlânâ, *Mesnevi*, Çeviren: Veled İzbudak, MEB. Devlet Kitapları, 6. Baskı, İstanbul, 1973.

Öner, Necati, *Klasik Mantık*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1986.

Özden, H. Ömer, *İbn-i Sînâ-Descartes/Metafizik Bir Karşılaştırma*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996.

Pala, İskender, "Âh Mine'l-Aşk" (Aşkın Öz Yurdu ve Has Bahçesinde Bir Temaşa), *Cogito, Aşk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, 8. Baskı, Sayı:4.

Pala, İskender, *Kitâb-ı Aşk*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

Russell, Bertrand, *Authority and The Individual*, George Allen and Unwin Ltd., Second Impression, London, 1955.

Russell, Bertrand, *İnsanlığın Geleceği*, Çeviren: İlhami Kaya, Divan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993.

Russell, Bertrand, *Marriage and Morals*, Unwin Boks Ltd., Eleventh Impression, London, 1951.

Şeyh Galib, *Hüsni ü Aşk*, Hazırlayanlar: Orhan Okay-Hüseyin Ayan, Dergah Yayınları, İstanbul, 1975.

Uludağ, Süleyman, "Aşk" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1991.

Yunus Emre Divanı, Hazırlayan: Faruk Kadri Timurtaş, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1986.